

Bölgesel Güvenlik ve Hibrit Savaş İlişkisinin Suriye İç Savaşı Üzerinden Analizi*

Mehmet Ali YÜKSEL **

ÖZ

Arap Baharı sürecinin Suriye'ye yansımaları ülkede bir iç savaşın yaşanmasına neden olmuştur. Bu iç savaş karşısında kayıtsız kalamayan bölgesel aktörlerin hibrit savaş politikaları ve yerel aktörlerle olan bağlantısı bölgede bir güvenlik kompleksini tetiklemiştir. Bu çalışmada hibrit savaşın bölgesel güvenliğe olan etkilerini ortaya koymak amacıyla Suriye iç savaşı ve bölgedeki etkileri ele alınmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksleri basit yüzeysel bir güvenlik ikilemi olmanın çok ötesinde tarihsel ve sosyolojik derinliği olan daha kapsamlı güvenlik etkileşimidir. Bu nedenle kompleksler güvenlik odaklı çalışmalarda özel olarak incelenmektedir. Son yıllarda savaş alanlarındaki uygulamaları artan hibrit savaş stratejisinin bölgesel güvenlik kompleksine olan etkisini anlamak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çalışma bölgede gelecekte yaşanabilecek bir güvenlik kompleksini önlemek veya önlemenin mümkün olmadığı durumlarda süreci doğru yönetmek için gerekli bilgi birikimini zenginleştirerek literatüre katkı sağlayacağı için önem arz etmektedir. Çalışmanın sonucunda bir hibrit savaşın hangi sorunlara yol açarak bölgesel güvenlik kompleksini nasıl tetiklediği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Bölgesel Güvenlik Kompleksi, Hibrit Savaş, Ortadoğu, Suriye.

JEL Sınıflandırması: F51

Analysis of Regional Security and Hybrid War Relationship Over The Syrian Civil War

ABSTRACT

The reflection of the Arab Spring process on Syria caused a civil war in the country. The hybrid war policies of regional actors who cannot remain indifferent in the face of this war and their connection with local actors have triggered a security complex in the region. In this study, the Syrian civil war and its effects in the region are discussed in order to reveal the effects of hybrid war on regional security. Regional security complexes are more than just a superficial security dilemma, they are a more comprehensive security interaction with historical and sociological depth. For this reason, it is specifically examined in security-oriented studies. It has become necessary to understand the impact of the hybrid war strategy, whose applications have increased in battlefields in recent years, on the regional security complex. The study is important as it will contribute to the literature by enriching the knowledge required to prevent a future security complex in the region or to manage the process correctly in cases where it is not possible to prevent it. As a result of the study, it was revealed what problems a hybrid war causes and how it triggers the regional security complex.

Key Words: Security, Regional Security Complex, Hybrid War, Middle East, Syria.

JEL Classification: F51

*Yazarın, "Bölgesel Güvenlik Kompleksi ve Hibrit Savaş İlişkisi: İran'ın Suriye Politikasının Türkiye ve Suudi Arabistan'a Yansımaları" isimli doktora tezinden derlenip gözden geçirilerek üretilmiştir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E:Mail: mehmetali.yuksel@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-4187-2695

(Makale Gönderim Tarihi: 08.02.2024 / Yayına Kabul Tarihi:07.06.2024)

Doi Number: 10.18657/yonveek.1433945

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Kavramsal açıdan ele alındığında güvenlik kavramının nitelediği durum itibariyle insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı düşünülmektedir. En geniş anlamıyla “tehdit ve tehlikelerden uzak olma durumu” nu ifade eden güvenlik algısına Neandarterler’de bile rastlanmaktadır (Karabulut, 2011: 7). Bu durum güvenlik algısının hem içgüdüsel hem de zihinsel unsurlarla şekillendiğini göstermektedir. Tarihsel süreç içinde birçok düşünür ve filozof tarafından tanımlanan güvenlik kavramına dair betimlemeler birbirinden bir hayli farklı şekilde yapılmıştır. Bu değişkenliği ve muğlaklığı fark ederek, bunun nedenini sorgulayan Arnold Wolfers, “Kimin güvenliği?”, “Neyin güvenliği?”, “Nasıl?” sorularına cevap aramış ve güvenliğin “az veya çok sahip olunan veya sahip olunmak istenen bir değer” olduğu sonucuna varmıştır (Wolfers, 1952: 484). Wolfers’a göre, güvenlik iki bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenlerden biri “önceden kazanılmış sahip olunan değerler için bir tehdidin olmaması” durumunu niteleyen objektif güvenlik, diğeri ise sahip olunan değerlere yönelik olası bir saldırı için korku duyulmamasını niteleyen sübjektif güvenliktir (Wolfers, 1952: 485). Güvenlik kavramındaki bu bileşende, ağırlık sübjektif güvenliğe aittir ve bu nedenle kavrama yüklenen anlamlarda süreklilik arz eden bir değişim dinamiği bulunmaktadır. Arnold Wolfers tarafından ortaya koyulan bu güvenlik tanımlaması ise, uluslararası ilişkiler biliminin bir alt dalı olan güvenlik çalışmalarında genel bir kabul görmüştür.

Güvenlik anlayışı yüz yıllarca askeri unsurlar ile devlet benzeri siyasi yapılardan kaynaklanan ve yine devlet benzeri siyasi yapılara yönelen bir tehdit algısı üzerinden şekillenmiştir. Ancak, teknoloji alanındaki ilerlemeler küreselleşme süreciyle birlikte yeni tip tehditler ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda da güvenlik anlayışı bir tür gelişme ve derinleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte güvenlik ve tehdit algısının alanında ve sınırlarında genişleme yaşanırken, içeriğinde ve uygulamalarında derinleşme ortaya çıkmıştır. Güvenliği sadece askeri boyutla sınırlandırmanın mümkün olmadığı, bu düşüncenin yeni tehditler açısından yetersiz olacağı fikrini benimseyen Barry Buzan ve Buzan’ın da içerisinde yer aldığı Kopenhag Ekolündeki diğer akademisyenler yayınladıkları çalışmalarla güvenlik anlayışının genişleme ve derinleşme sürecini başlatmıştır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 33-34). Buzan, “*New Patterns of Global Security in The Twenty First Century*” başlıklı çalışmada güvenlik çalışmalarının siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, askeri güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik olmak üzere 5 farklı alanda olması gerektiği fikrini ortaya koymuştur (Buzan, 1991: 439-441). Buzan’ın bu makalesiyle başlayan güvenlik anlayışındaki değişim sürecinde birçok konu güvenlik perspektifinden ele alınmaya başlamış ve yeni bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Yine Kopenhag Ekolü tarafından yapılan çalışmalarla güvenlik çalışmaları literatürüne giren güvenlikleştirme kuramının çok sayıda devlet tarafından benimsenmesi ve dış politikada uygulanmasıyla birlikte güvenlik her alanla ilişkilendirilebilir bir olguya dönüşmüştür.

Güvenlik anlayışının sektörel bazlı genişlemesine paralel olarak düzeysel bazda da derinleştiği görülmektedir. Klasik güvenlik anlayışında güvenlik devletin güvenliği ile eşdeğer görülmüş, tek güvenlik düzeyi olarak ulusal güvenlik ön plana çıkmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmeler bu durumun da değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda birey düzeyinde, sosyal gruplar düzeyinde, toplum düzeyinde, bölge düzeyinde ve uluslararası düzeyde farklı olarak ele alınan bir güvenlik anlayışı ortaya konulmuştur.

Geçmiş uzun yıllara dayanan ancak son yıllarda kavramsal olarak şekillendirilen Hibrit Savaş ise birden çok savaş türünün aynı anda aynı hedefe yönelik sistematik bir şekilde sergilenmesini ifade eden bir savaş stratejisidir. Hibrit savaşın yapısı, uygulama araçları ve yöntemleri uygulandığı alanda geniş kapsamlı ve çok boyutlu güvenlik sorunlarına da yol açan sonuçları beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda Arap Baharı etkisiyle başlayan, bölgesel ve küresel aktörlerin dahil olmasıyla birlikte büyüyen ve içinden çıkılmaz bir hale gelen Suriye Krizi, hibrit savaş ile bölgesel güvenlik arasındaki etkileşimin en net görülebileceği örnek olmuştur. Kullanılan hibrit savaş unsurları ülke içerisindeki düzeni ve yapıyı çökertirken, bölgedeki dengeleri de sarsmıştır. Kullanılan paramiliter unsurların kontrol edilememesi, sınırların güvenliğinin bu yapıların eline geçmesiyle birlikte birbirini tetikleyen ve büyüten sarmal güvenlik sorunlarını meydana getirmiştir. Bunun neticesinde bölgede büyük bir güvenlik burhanı ortaya çıkmıştır.

I. BÖLGESEL GÜVENLİK VE HİBRİT SAVAŞ ETKİLEŞİMİ

A. Bölgesel Güvenlik'te Kompleks Yaklaşımı

Güvenlik çalışmalarına önemli katkı sağlayarak güvenlik anlayışının dönüşümünü tetikleyen Barry Buzan, 1983 yılında yayınladığı "*People, State and Fear*" kitabı içerisinde bölgesel güvenlikte kompleks yaklaşımını ortaya koymuştur (Buzan, 1983: 105). Ole Weaver ile birlikte yazdığı ve 2003'de yayınladıkları "*Regions and Powers: The Structure of International Security*" isimli kitapta da kompleks yaklaşımı güvenlikleştirme teorisi üzerinden geliştirilerek müstakil bir kurama dönüştürülmüştür. Buzan ve Waever bu kuramın inşasında yeni gerçekçilik ve inşaacılık teorilerinin temel hipotezlerinden yararlanmıştır (Kaya, 2019: 60). Kendilerini yapısal gerçekçi olarak gören Buzan ve Waever, kompleks kuramının hem yeni gerçekçiliğin temel yapısına uygun hem de onu tamamlayıcı bir niteliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Onlara göre kuram hem açıklayıcı hem de oluşturucu bir işleve sahiptir ve yeni gerçekçilerden ayrı olarak küresel yapıya değil bölgesel düzeyde bir alt yapıya odaklanmaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 4).

Bölgesel Güvenlik, temel olarak sınırları belirlenmiş bir coğrafyada bulunan en az üç devletin dış politikasıyla biçimlenen güvenlik etkileşimini belirten bir kavramdır. Belirlenmiş o bölgede yer alan devletlerin bölge dışındaki devletlerden kaynaklanan tehditlerle kıyaslandığında o bölgedeki devletlerden algıladıkları tehditlere daha fazla odaklandığı ve ulusal güvenliklerinin

birbirinden bağlantısız olamayacağı hipotezi üzerine yapılandırılmıştır (Buzan, 1983: 106). Bu açıdan bakıldığında bölgesel güvenlik komplekslerinin tarihsel, coğrafi, yoğun etkileşimsel zemin üzerinde ortaya çıkan güvenlik ikilemleri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Buzan ve Weaver'ın tarihsel ve sistematik yaklaşımı nedeniyle bölgesel güvenlik kompleksi, güvenlik ikilemi teorisinden farklılaşmaktadır. İki teori arasındaki temel fark aktörler arası ilişkidir. Güvenlik ikileminde aktörler uzak, bağlantısız olabilirken, bölgesel güvenlik kompleksinde coğrafi, kültürel ve tarihsel bağların bulunduğu aktörler söz konusu olmaktadır. Bu aktörler arasında görülen güvenlik odaklı rekabet, güç dengesi, iş birliği gibi faktörlerin herhangi birinin tetikleme durumunda bölgesel güvenlik kompleksi oluşmaktadır (Buzan, 2007: 159).

Buzan ve Waever'ın bölge kavramı ile kastettiği durum uluslararası sisteme benzer şekilde bir alt sistem oluşumdur. Bu alt sistemler yakın coğrafyada yer alan, benzer güvenlik anlayışı ve tehdit algılaması bulunan devletlerin uygulamaları neticesinde bir güç dengesinin olduğu sistemlerdir. Bu alt sistemler, söz-edim üzerinden algı oluşturularak meydana getirilen suni güvenlik alanları değildir. Bölgede tarihsel derinliği bulunan çıkar çatışmalarının, iletişimin ve karşılıklı bağımlılığın şekillendirdiği güç dengesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 45). Bölgesel güvenlik komplekslerinin sınırları bölgelerden farklı olabilir. Bölgeler birçok faktör (doğal, coğrafi, kültürel, tarihsel ya da sınırsal) üzerinden şekillenirken, bölgesel güvenlik kompleksleri sadece güvenlik odaklı ilişkiler üzerinden şekillenmektedir. Bir coğrafi bölgede güvenlik kompleksinden söz edebilmek için bölgedeki devletlerin çevresindeki güvenlik ilişkilerinden kısmen izole bir şekilde güvenlik/tehdit dengesinin karşılıklı etkileşim içerisinde bağımlılık göstermesi gerekmektedir (Buzan ve Waever, 2003: 47).

Buzan ve Weaver'a göre Soğuk Savaş sonrası küresel sistemde oluşacak bloklaşmanın da yeni bloklar arası çıkar çatışmasının da özü medeniyet farkı, kültür farkı, dini farklılık gibi klasik faktörlerden ziyade, alt sistem özelliği taşıyan bölgelerdeki güvenlik etkileşimi olacaktır (Buzan ve Waever, 2003: 4). Buzan ve Weaver, bölgelerin kendi dinamikleri olan birer alt sistem olduğu görüşünü tarihsel ve sistematik bir hareket tarzıyla geliştirmiştir.

18. yüzyıl ve 19. yüzyılda Emperyalist güçler dünyayı kendi bölgeleri olarak algılamakta, Soğuk Savaş döneminde ise ABD ve SSCB etkileri altındaki ülkeleri kendi bölgesi olarak algılamış ve durumlar bağımsız bölgesel güvenlik dinamiklerinin alanını daraltmıştır (Buzan ve Waever, 2003: 15). Dönemin süper güçleri ülkelerle olan ilişkilerini kolaylaştırmak için Ortadoğu'da, Afrika'da, Asya'da ve hatta Güney Amerika'da bölge bazlı oluşumlar kurulmasını teşvik etmiştir. Ancak bu yapıların kapsamı ve işlevselliği sınırlı kalmıştır (Buzan ve Waever, 2003: 16). Bu perspektifle bakıldığında uluslararası ilişkilerde her dönem bir bölge paradigmasının bulunduğu görülmektedir. Aktörlerin güç kapasitesine ve diğer etkenlere göre bu bölge paradigması küçük bir yapıdan tüm dünyaya kadar uzanan geniş bir spektrumda konumlanmıştır.

Buzan ve Waever'e göre bir bölgede güvenlik kompleksi oluşmasını tetikleyen 4 unsur bulunmaktadır;

- Coğrafi olarak ülkelerin konumları
- Bölge devletlerinin güvenlik kapsamında karşılıklı bağımlılık seviyesi
- Bölgede devletleri arasında jeostratejik açıdan çıkar çatışması bulunması
- Bölge devletlerinin birbirlerine karşı güvenikleştirme dinamiklerini işletmesi.

Buzan ve Weaver'a göre uluslararası sistem de görülen tek kutuplu, iki kutuplu ya da çok kutuplu oluşum alt sistemler olan bölgesel güvenlik komplekslerinde de görülebilir (Buzan ve Waever, 2003: 46). Bu durum bölgesel güvenlik kompleksi içerisinde yer alan aktörlerin niteliğine göre şekillenmektedir. Bölgesel güvenlik komplekslerinde 3 tip etkili aktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi küresel çapta etkili olan süper güçler, ikincisi birden fazla bölgede etkili olabilen büyük güçler ve üçüncüsü de sadece kendi bölgelerinde etkili olabilen bölgesel güçler (Buzan ve Waever, 2003: 34-37). Bu aktörlerden hangisinin bölgesel güvenlik kompleksi içerisinde yer aldığına göre kompleksteki güç dağılımı şekillenmektedir.

Temel hatlarıyla değindiğimiz, Buzan ve Weaver'ın geliştirip bir kurumsal çerçeveye meydana getirdiği bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi Soğuk Savaş sonrası dönemde önemli bir işlev görmüştür. Bunda Buzan ve Weaver'ın yapısal gerçekçilik anlayışına sahip olmasının payı büyük olmuştur. Bu nedenle teoride, hem gerçekçilik hem inşaacılık ekollerinin izlerini görmek mümkündür. Hem gerçekçilik hem inşaacılık ekollerinin temel varsayımları üzerinden geliştirilmesi de teoriye hem açıklayıcı hem oluşturucu bir nitelik kazandırmıştır. Bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, bir alt sistem özelliği taşıyan coğrafi bölgeleri tespit etmede, bu bölgelerdeki aktör davranışları ve aktörler arasında oluşan güvenlik etkileşimini açıklamada kullanılacak teorik bir model olarak ön plana çıkmıştır.

B. Hibrit Savaş Kuramı

Hibrit kavramının kökeni Latince "*Hybrida*" kelimesine dayanmaktadır. İngilizceye "*Hybrid*" Fransızcaya da "*Hybride*" olarak geçen kavram bu dillerde "iki farklı maddenin birleşiminden oluşan madde" anlamında kullanılmaktadır (Cambridge Dictionary). Türkçeye de "*hibrit*" olarak aktarılan kavram "melez", "karışık", "karma" anlamlarını ifade etmek ve "iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması" durumunu nitelemek için kullanılmaktadır (TDK Sözlük). Savaş kavramı ise en yaygın olarak "*güç kullanarak, düşmanı irademizi kabule zorlamak*" anlamını ifade etmektedir (Clausewitz, 1976: 75). Savaşı, kendisinden önceki ve sonraki siyasi süreçten ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Savaş, diplomasi yoluyla sonuç almanın mümkün olmadığı durumlarda istenilen çözüme ulaşmada kullanılan bir araçtır (Dumlupınar, 2017: 74). Bir başka ifadeyle Carl Von Clausewitz'in "Savaş Üzerine" adlı eserde de dediği gibi savaş, politikanın diğer araçlarla devam ettirilmesi (Clausewitz, 1976: 84). Bu çerçevede hibrit savaş kavramına baktığımızda kavramın en azından iki farklı savaş türünü birden içeren karma bir savaş türü olduğu sonucuna varılmaktadır (Erol ve Oğuz, 2015:

262). Ancak Hibrit Savaşın ne olduğuna dair literatür taraması yapıldığında farklı tanımlamalar ve farklı yaklaşımlar bulunduğu, genel kabul edilen ortak bir tanımın oluşmadığı da görülmüştür (Dumlupınar, 2017: 71). Bunun nedeni ise düzensiz savaşın operasyonel unsurlarının ve bulanık sınırlarının savaş tiplerini ve içeriklerini tanımlanmadaki karmaşıklığı artırıyor olmasıdır (Erol ve Oğuz, 2015: 263). Ancak yine de hibrit savaşa dair yapılan tanımlamalara baktığımızda birbirine yakın tanımlamaların ortaya konulduğu görülmektedir.

Çok daha eski tarihlerde de uygulandığına dair örnekleri bulunan hibrit savaş kavramının, bir terim olarak ilk defa 1998 yılında Robert G. Walker tarafından Birleşik Devletler Deniz Gücü ve Özel Kuvvetleri isimli yüksek lisans tezinde kullanıldığı görülmektedir (Hoffman, 2007: 9). Walker hibrit savaşı, özel ve konvansiyonel operasyonun birleşimiyle oluşan bir savaş olarak tanımlamaktadır (Walker, 1998: 4). Güvenlik çalışmalarında önemli bir yeri bulunan asker kökenli analist Frank Hoffman ise hibrit savaşı; ölümcül devlet çatışmasının, uzun süren düzensiz savaşın fanatikliği ve ateşiyle harmanlanması olarak görmekte ve “düzenli ordular ile paramiliter güçlerin, özel askeri unsurlar, terörist örgütler gibi düzensiz unsurların eş zamanlı kullanımını” olarak tanımlamaktadır (Hoffman, 2007: 9). Eve Hunter ve Piret Pernik tarafından yapılan hibrit savaş tanımı ise, “düşük düzeyli konvansiyonel ve özel operasyonları, saldırgan siber ve uzay eylemleri, yaygın kamuoyunu ve uluslararası görüşü etkilemek için sosyal ve geleneksel medyayı kullanan psikolojik harekâtları birleştiren sofistike kampanyalar” şeklindedir (Hunter ve Pernik, 2015: 5).

Kavramsal ve kuramsal açıdan üzerinde bir mutabakata varılamayan hibrit savaşı, uygulamadaki asıl hedef, bir bölge veya araziye ele geçirmek veya kontrol etmek değildir. Hibrit savaş istenmeyen hükümet üzerinde baskı oluşturmak, mevcut otoriteyi zayıflatmak, devletin bütün ana organlarını işlevsiz hale getirmek, güç boşluğu yaratarak, hedef alınan ülkede kaos ortamı yaratmak, harp ilan etmeden hedef ülke hükümetini devirmek, hedef alınan ülkede kendi çıkarımıza uygun olan yeni bir hükümetin kurulmasını sağlamak amacıyla uygulanan bir stratejidir.

Hibrit savaş kavramının güvenlik ve strateji alanında bir doktrine dönüştürülerek dış politikada uygulanması ise 2013 – 2014 yıllarında olmuştur. Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov, 2013 yılının Şubat ayında yayımlanan “*Military Industrial Kurier*” dergisinde kaleme aldığı “*The Value of Science in Prediction*” başlıklı makalede, Rusya’nın askeri unsurlar dışındaki harp yöntemlerini konvansiyonel askeri güçle birlikte kullanılması durumunda istihbaratla koordineli bir şekilde gerilla taktikleri kullanan özel birimlerin harekete geçirilmesi, siber saldırılar ve propagandalar yürütülerek hedef ülkenin psikolojik direncinin kırılması ve savunma kapasitesinin azaltılması hedeflerine daha az zaman, para ve insan kaybıyla ulaşılabileceğini ve sonuçta daha etkili bir zafer kazanılabileceğini ifade etmiştir (Gerasimov, 2013). Geresimov tarafından ortaya konulan bu yeni bir askeri yaklaşım Rusya Federasyonu’nun 2014 de Ukrayna’ya müdahalesinde uygulanmış ve Rusya’nın

daha az konvansiyonel güçle daha iyi bir sıcak çatışma performansı sergilediği görülmüştür (Darıcı ve Özdal, 2007: 21). İlk kez 1998 yılında bir terim olarak kullanılan hibrit savaş kavramı üzerinde birçok tanımlama yapılmış olmasına ve Rusya gibi bir küresel güç tarafından dış politikada kullanılan bir stratejiye dönüşmesine rağmen, bu kavram Batılı güvenlik çevrelerinde henüz resmi bir kabul görmemektedir (Bingöl, 2015: 2).

NATO başta olmak üzere Batı'nın güvenlik alanındaki birimleri, okulları ve stratejistleri hibrit savaşı bir harp türü olarak değil bir tehdit türü olarak kabul edilmekte ve şu şekilde tanımlanmaktadır; "hibrit tehditler, düzensiz unsurların ve suç unsurlarının konvansiyonel kuvvetler ile karşılıklı menfaat ve çıkar sağlamak amacıyla oluşturulmuş dinamik bir kombinasyondan kaynaklanan tehditlerdir" (U.S. Army, 2010: V). Bu çerçevede NATO, siber savaşı da içeren düşük yoğunluklu kinetik ve kinetik olmayan tehditleri, düşük yoğunluklu asimetrik çatışmaları, küresel terörizmi, deniz haydutluğunu, sınır aşan organize suçları, demografik sorunları, kaynakların yetersizliğini, küreselleşmenin sorunlarını ve kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını hibrit tehdit unsurları olarak ifade etmektedir (NATO, 2016). ABD ve NATO'nun hibrit savaşı bir savaş türü olarak değil bir tehdit türü olarak değerlendirmesinin üç sebebi bulunmaktadır;

- 1) Rusya'nın yeni bir harp türü ortaya koyabilecek kapasite ve yeteneğe sahip olduğunu kabul etmek anlamına gelecek olması,
- 2) Bu konseptin NATO'nun mevcut doktrini organize suç ve terörizm hariç olmak üzere kapsıyor olsa da Rusya tarafından kullanıma sokulduğu sahalarda ABD ve NATO'ya karşı bir tehdit oluşturmaması,
- 3) Hibrit Savaş kavramının organize sınıraşan suçlar ve terörizmi de içeriyor olduğunu düşünmesi. (Ekinci, 2016)

Hibrit savaşa dair yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere hedef ülkenin mukavemet kapasitesini azaltacak, toplumunun motivasyonunu bozacak, direncini kırarak ve istenilen şekle gelmesine yarayacak her türlü unsur hibrit savaşın bir unsuru olarak görülebilir. Günümüze kadarki uygulamalara baktığımızda hibrit savaşın şu unsurları kapsadığını görülmektedir;

- Ekonomik uygulamalar,
- Diplomatik uygulamalar
- İnfomatik uygulamalar,
- Siber uygulamalar,
- Karışıklık ve kaos çıkartmaya dönük eylemler
- Oluşturulan ya da desteklenen paramiliter / milis güçler
- Askeri güç kullanımı

Hibrit savaş, bir anda başlayan her unsurun hemen uygulandığı düzensizlik içerisinde yürütülen bir savaş değildir. Hibrit savaş her şeyden önce bir hazırlık, planlama, örgütlenme ve koordine etme süreçleriyle gerçekleştirilmektedir. Hibrit savaşın başarıyla sonuçlanması bu süreçlerin başarıyla yürütülmesine bağlıdır. Hibrit savaş stratejisi izleyecek bir devletin bu dört süreç doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir;

Hazırlık: Hedef ülkenin coğrafi, kurumsal, askeri, toplumsal, ekonomik yapısı ile sivil toplum örgütleri, medya kuruluşları, toplumunun zaafları, kronik sorunları ve sorun yaşayan kitleler, etnik yapısı, etnik grupları ve hedefleri, bu gruplar arası sorunları, iktidarının infial uyandıracak hataları, bürokratlarının açıkları hakkında doğru ve yeterli malumata sahip olunmalıdır.

Planlama: Hazırlık aşamasında elde edilen bilgiler ışığında hangi unsurların dış müdahale ve yönlendirmeye açık olduğu, nerede kullanılabilceği tespit edilmelidir. Daha sonra da hedef ülkede yönelik amacın hangi kurumsal ya da toplumsal etkiyle gerçekleşebileceği ve bu toplumsal etkinin hangi araçlar kullanılarak oluşturulabileceği planlanmalıdır.

Örgütleme: İstihbarat elemanları ve uzmanlar sızdırılarak hedef ülkede kullanılabilceği öngörülen medya kuruluşları, sivil toplum kurumları, akademisyenler, etnik veya dinsel gruplar, işe yarayacak bürokrat ve askerler ile kanaat önderi olarak görülen kişiler ile temaslar kurularak bunlar örgütlenmelidir. Bunlar içerisinde toplumsal etki yaratacak olanlar yönlendirilmeli, milis güç olarak kullanılacaklar da eğitilmelidir.

Koordine etme: Koordinasyon faaliyeti kullanılacak unsurların etkisini arttırmak için, bu unsurların birbirini tetikleyecek şekilde kullanılması sürecidir. Bu süreç hibrit savaşın başlaması, tırmanması ve bitişine kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu süreçte hedef ülkedeki iktidarın otoritesi zayıflatılır. Toplumsal huzursuzluklar artırılıp çatışmaların yaşanacağı bir kaos ortamı oluşturularak hedef ülke toplumu istenilen koşullara yönlendirilir.

Bu süreçlerin başarıyla yürütülmesi neticesinde hedef ülke halkı büyük bir huzursuzluk girdabına girecek, iktidar önce zayıflayacak kendi kurumlarını kontrol edemez bir hale gelecek ve de toplumdaki meşruiyetini kaybedecek, ülkede iç savaş ve kaos ortamı oluşacaktır. Daha sonra hedef ülke halkı yaşadığı sıkıntılar, bıkkınlık hissi ve maruz kaldığı propagandalar sebebiyle istenilen hususlarda ve istenilen şekilde yönlendirilebilecektir.

C. Hibrit Savaş ile Gelen Bölgesel Güvenlik Sorunları

Hibrit savaş stratejisi ister iktidar lehine isterse aleyhine uygulansın her hâlükârda bir iç savaş ortamı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum bölgesel güvenlik açısından başlı başına bir sorun olmakla birlikte, yürütülen savaşın aktörleri ve savaş sonrası oluşacak durum ise bölgesel güvenlik kompleksi açısından sorun ortaya çıkartmaktadır. İktidar karşısında yürütülen bir hibrit savaş stratejisinin uygulanma metoduna bakıldığında hedef ülkedeki iktidarın yıpratılması ve toplumsal kargaşa oluşturmak amacıyla yürütülen faaliyetlerin tümü iktidarının kontrolü ve etkisini sınırlayarak bir otorite boşluğu yaratmaktadır. Ortaya çıkan otorite boşluğu ise sınır güvenliğinden asayişe birçok sorunun doğmasına zemin teşkil etmektedir. Otorite boşluğunun yarattığı en temel sorun, oluşan otorite boşluğunun nasıl ve kimin tarafından doldurulacağı sorunu olmaktadır. Bu sorun, otorite boşluğu bulunan ülkenin içerisinde yer aldığı bölgedeki güç dengesinin şekillenmesi açısından etken bir faktör olmaktadır. Bölgedeki bir aktörün bu otorite boşluğunu dan istifade ederek geliştireceği politikalar ve hayata geçireceği uygulamalar o ülkenin bölgesel etkinliğinin artması sonucunu doğuracaktır. Bu

durum ise bölgedeki güç dengelerini bozarak yeniden şekillendirecektir. Güç dengesinde görülebilecek bu tür değişimler ise güvenlik kompleksinin tırmanmasına neden olacaktır. Otorite boşluğunun bir diğer etkisi sınır güvenliğinin zafiyete uğramasıdır. İki taraf devlet tarafından kontrol edilen ülke sınırını koruma yükü tek tarafa düşmektedir. Bir devlet için en sorunlu durumlardan birisi de budur. Böyle bir durumda ortaya çıkabilecek sınır zafiyeti ülke içerisinde çok sayıda sorunun tetikleyicisi olacaktır. Askeri sorunlar bir tarafa, ticari olarak kaçakçılık, bilgi sızdırmak için casusluk, eylem düzenleme veya saldırı boyutunda terör amaçlarıyla sınır ihlalleri ilgili ülkenin güvenliği açısından son derece tehlikeli durumlar ortaya çıkartabilmektedir (Öztürk ve Bulut, 2017: 194). Bu nedenle sınırdaş olunan ülke ile sınır güvenliği hususunda iş birliği kritik bir önem sahiptir.

İş birliği yapılabilecek bir devlet otoritesinin ortadan kalkması ise önemli bir tehdit algısı doğurmaktadır. Otorite boşluğu ortaya çıkan alanda görülmesi muhtemel sonuçlardan bir diğeri ise devlet kontrolünün azalmasının ilgili alanda yasa dışı grupların faaliyet gösterdiği, ortaya çıkan çetelerin mafyalaştığı, mafyaların kartelleştiği bir ortamı beraberinde getirmesi olacaktır. Bu yapılara bir de hibrit savaşta kullanılan milis güçlerin sahadaki uygulamaları eklendiğinde bölge halkı üzerinde yoğun bir baskının olduğu bir durum söz konusu olmaktadır. Bu tür toplumsal yapı çöküşleri en temel iç insanı içgüdü olan güvende olma ihtiyacını tetikleyerek bireyleri daha saldırgan bir ruh haline büründürmektedir. Böyle bir toplumsal ortama maruz kalan kitleler kısa süreler içerisinde radikalleşme eğilimine girmektedir. Bir nevi kimlik arayışının bir tezahürü olan bu eğilim etnik, dinsel ve hatta aynı din içerisinde mezhepsel ayrışmanın da başlangıç noktası ya da dönülmez bir şekilde derinleşme noktası olacaktır.

Hibrit savaşın yaşandığı sahada meydana gelen otorite boşluğu ve radikalleşme eğilimi de bir araya geldiğinde kaçınılmaz olarak terör yapıları ve eylemleri ortaya çıkmaktadır. Devlet kontrolünün olmadığı bir alanda hukuk da yoktur. Hukukun olmadığı cezalandırma mekanizmalarının olmadığı bir ortamda şiddetin derecesi giderek artarken, şiddetin yöntemi de giderek sertleşmekte ve terör eylemi niteliği taşıyan saldırılar meydana gelmektedir. Bir başka ifade ile devletin etkin kontrolünün olmadığı bir alanda radikalleşme sorunu terör sorununa dönüşmektedir. Hibrit savaşa maruz kalan ülkenin içerisinde başlayan bir terör sorunu ise sınır güvenliği sorunu ile birleştiğinde bölgesel bir terör sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu zeminde gelişen bir terör sorunu kontrol altına alınmadığı takdirde, doğduğu ülkenin jeopolitik ve jeostratejik önemine göre bir uluslararası güvenlik problemine de dönüşebilecek bir mahiyete olmaktadır.

Hibrit savaş sürecinde terör yapılanmalarının türediği bir alanda sivil halk yıllardır yaşadığı mecrada can, mal ve ırz güvenliğini koruyamaz hale gelmektedir. Halkın kendisini koruyan bir devlet gücünün bulunmaması halk üzerinde oluşan baskının giderek atmasına neden olacaktır. Dolayısıyla bu durum kitlesel iç ve dış göçü tetiklemektedir. Sınırdaş ülkelere yapılacak kitlesel dış göç

ise gıda güvenliğinden tıbbi güvenliğe, asayişten ekonomiye hemen hemen her alanda kendisini hissettirecek yoğun bir sorun kitlesini beraberinde getirecek.

II. SURIYE İÇ SAVAŞI VE HİBRİT SAVAŞ BOYUTU

A. Suriye’de İç Savaşa Giden Süreç

2011 yılının mart ayında Suriye’nin Ürdün sınırındaki şehri olan Dera’da rejim karşıtı sloganları duvarlara yazan gençlerin tutuklanıp işkenceye maruz bırakılması üzerine başlayan gösteriler güvenlik güçlerinin göstericilere sert tepki vermesi ve sivil can kayıplarının yaşanması sonucunda ülke geneline yayılmıştır (Ataman, 2012: 25). İlk etaptaki gösteriler iktidar değişikliğinden ziyade reform talebiyle gerçekleşirken, Esad rejimi bunu bir güvenlik sorunu olarak ele almıştır. Aylarca devam eden barışçıl gösterileri ve demokratik talepleri sert güç kullanarak bastırma yolunu seçen Esad rejiminin bu tavrı gösterilerin yayılmasına ve isteklerin evrilmesine sebep olmuştur. Nihayetinde rejim güçleri kendi halkına silah doğrultmuş ve gösterilerdeki can kayıplarının çoğalmasıyla beraber olaylar yavaş yavaş rejim güçleri ve destekçisi gruplar ile karşıt grupların çatıştığı bir iç savaşa evrilmiştir (Ulutaş, Kanat, ve Acun, 2015: 7). İç savaşın ilk başlardaki başat yerel aktörleri bir tarafta rejim güçleri diğer tarafta Suriye ordusundaki görevden kaçarak muhaliflere dahil olan firari askerler olmuştur (Walther ve Pedersen, 2020: 458). Dağınık olarak çatışan bu askerler, daha sonra bir araya gelerek iç savaştaki muhaliflerin ilk askeri kanadını olan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) meydana getirmişlerdir (Walther ve Pedersen, 2020: 452-453).

Esad rejiminin siyasi müzakere kanallarını tıkamasıyla beraber çatışmalar tırmanmış ve ülke geneline dağılmıştır. İlk büyük çatışmalar Humus, Dera ve Şam’da başlamış ardından Humus Kuşatması, Baniyas Kuşatması, er-Restan ve Telbise Kuşatması, 2011 Cisir eş-Şuğur Muharebesi ve Hama Kuşatması büyük şehir savaşlarına sahne olmuş ve sonuç itibarıyla tüm ülke bir çatışma alanına dönüşmüştür. Çatışmalar ve bu çatışmaların yarattığı sorunlar arttıkça muhalifler safında çatışanlara birey ve grup düzeyinde katılımlar da yaşanmıştır. Ülkenin kuzeyindeki Kürtler ve şehirlere yayılmış İslami gruplarda çatışmalara dâhil olmuştur. Ancak kısa süre sonra Kürtler taraf değiştirmiştir. Kısa süre sonrada PYD Afrin, Kobani ve Haseke’de özerk kantonlar oluşturmuş ve Rojava adını verdiği otonom özerk bölge yönetimini ilan etmiştir (Wilgenburg ve Fumerton, 2022: 7).

2012 ve 2013 yıllarında muhalifler üstünlüğü yakalamış, Halep’in bir çok bölgesini kontrol altına alarak Şam’ın birkaç kilometre yakınına kadar ilerlemiştir. Suriye topraklarının çoğunda Esad yönetiminin hakimiyeti sonlandırılarak fiili kontrol sağlanmıştır. Ancak bu avantajlı durum uzun sürmemiştir. Esad yönetimine bağlı askerler ve milis güçler ile ÖSO arasındaki çatışmalar ve Suriye’nin kuzeyinde bulunan PYD ve YPG gruplarının faaliyetleri yeni bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Irak’ta doğan DAESH terör örgütü Suriye içerisinde hızlıca büyümüş ve iç savaşın bir aktörü haline gelmiştir. (Canyurt, 2018: 121). Ortaya çıkan iç savaşın kaotik durumu nedeniyle önceleri naif görünen bölge ülkelerinin müdahillliği giderek artmaya başlamıştır. İran ilk olarak kontrol ettiği milis güçleri Suriye’ye sevk etmiş ve çatışma alanlarında Esad

rejime destek olarak savaştırmıştır. Ardından kendi askeri ile fiilen Esad rejimi yanında savaşmıştır. İlk etapta Esad'a reform çağrısı yapmakla yetinen Türkiye, olayların iç savaşa dönüşmesiyle muhaliflere siyasi destek sağlamış ancak PYD'nin oluşturduğu tehdit nedeniyle Suriye'ye girmek zorunda kalmış ve ardından kuzey bölgelerine asker konuşlandırmıştır. Bölge ülkelerinin Suriye'deki varlığı kısa sürede küresel aktörlerinde olaya dâhil olmasına neden olmuştur (Muslu, 2018:).

B. İç Savaşta Aktörler

Suriye iç savaşının aktörlerini konumlandırmak veya gruplandırmak gerçekten çok zor bir durumdur. Sürekli değişen ittifak yapıları ve dengeler ortaya net bir tablo koymayı zorlaştırmaktadır. İslamcı hareketlerin bazıları DAESH ile zaman zaman müşterek operasyon yaparken zaman zaman da çatışmaktadır. Yine benzer şekilde revizyonist seküler muhalifler ile de benzer işbirliği ve çatışma ortamı şekillenmektedir. Esad rejiminin DAESH ile çatışmalarının yanı sıra bazı zamanlar DAESH unsurlarının önünü bilerek ve isteyerek açtığı ya da DAESH'in bazı bölgeleri rejime bırakmak için çekildiği de iddia edilmektedir (Milliyet, 2017).

İttifak ve itilaf ekseninin bu oynak zemini ve bulanıklığı nedeniyle aktörlerin tümünü içeren bir sınıflandırma yapmak pek mümkün olmayacağı gibi yapılan sınıflandırmanın da geçerliliği tartışmalı olacaktır. Ancak ideolojik çatılar altında ve konjonktürel değil nihai hedeflere göre genel bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında; Esad Rejimi ve Destek Unsurları, Revizyonist Muhalifler, İslami Gruplar, PYD ve DAESH terör örgütü olmak üzere 5 grup yerel aktörün çatışması söz konusudur. Revizyonist Muhalifler ile İslami Hareketler, PYD ile Esad Rejimi uzak uzak düşman algısını taşımakta ve gerektiğinde yakın düşmana karşı iş birliğine gidilmektedir. Bu hususta DAESH ayrı bir konuma sahip olmaktadır. Her aktör grubu için yakın düşman diyebileceğimiz DAESH sebebi muğlak bir şekilde zaman zaman Esad rejimi ve İslami Hareketlerle çatışmama eğilimine girmektedir. Değişen işbirliği ve çatışmanın tetikleyici yakın düşman – uzak düşman algılamasıdır. Bu minvalde bir zaman biriminde yakın düşman olan iş savaş aktörü veya aktörlerine karşı uzak düşman olan aktör ve aktörler ile işbirliği ortamı oluşabilmektedir. Burada önemli olan husus da yakın düşman - uzak düşman ayrımının konjonktürel olduğu hususudur.

İç savaşın bölgedeki tüm ülkeler için güvenlik sorunu oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ancak İran-Türkiye-Suudi Arabistan ekseninde bu etki çok daha büyük olmaktadır. Bu nedenle bu 3 ülke iç savaşa öyle veya böyle müdahil olan bölgesel aktörler olarak belirlenmektedir.

C. İç Savaş'ın Hibrit Savaş Niteliği Kazanması

Suriye'deki iç savaşın hibrit savaş formuna dönüşmesine neden olan temel etken İran'ın Suriye politikası olmuştur. Benimsediği politika doğrultusunda savaşta vekil aktör olarak milis güçleri kullanması ve sonrasında da direkt olarak kendi silahlı güçlerini çatışma alanına yönlendirmesi Suriye iç savaşının hızlı bir şekilde hibrit savaşa dönüşmesine neden olmuştur. Bu sebeple

bölgedeki duruma dair doğru bir analiz yapabilmek, Suriye iç savaşında İran'ın uygulamalarını detaylı olarak ele almakla mümkün olacaktır.

İran'ın Suriye'ye yönelik destek politikasının ilk hedefi Suriye'deki durumu izole etmek ve çatışma ortamını dış etkenlere (özellikle Türkiye ve Suudi Arabistan'a) karşı yalıtılmak olmuştur. Bu doğrultuda "egemen eşitliği" ve "iç işlerine karışmamak" söylemleri üzerinden yoğun bir diplomatik çapa sarf etmiştir. İran'ın bu stratejisi hem diğer ülkelerin Suriye'nin iç işlerine karışmasını önlemek ve bu sayede Suriye'ye yönelik bir dış müdahaleyi engellemek, hem rejiminin yalnızlaştırılması girişimlerini boşa çıkarmak hem de rejim muhaliflerini yalnızlaştırmak amacı taşımıştır.

İran, bir taraftan bölgesel düzeyde Irak'ı Suriye'ye destek vermeye sevk ederken diğer taraftan müttefikleri olan Rusya ve Çin'in Suriye'ye yönelik BM kararlarını veto etmesi için temaslarda bulunmuştur. Sonuç olarak kendi müttefiklerinin de desteğini almış ve verdiği siyasi desteklerle Esad yönetimine arka çıkmıştır (Ünal, 2012: 5). İran'ın tam bir politik destek sağladığı Esad rejimine yönelik politikasında ikinci destek alanı ekonomi ve finans adımları olmuştur. İç savaş hem gelir azaltan hem gider arttıran çifte etkisi ile hâlihazırda da pek parlak olmayan Suriye ekonomisini çökertmiş ve bu durum Esad rejimini bir hayli zora sokmuştur. İran, iç savaşın getirdiği ekonomik yükün altında ezilen Esad rejimine geniş kapsamlı bir ekonomik destek sağlamıştır. 2012 yılından itibaren çeşitli kalemlerde kullanılmak üzere milyarlarca dolarlık kredi ve hibe programları gerçekleştirmiştir (Lake, 2015). 2013-2019 yılları arasında Suriye'ye yakıt ve diğer emtia ithalatı için toplam değeri 6,6 milyar doları aşan üç kredi sağlamıştır (Hatabet, 2019: 5). Bu finansal yardımları aynı yardımlarla ve serbest ticaret antlaşmalarıyla da destekleyerek, ambargolarla sıkışmış olan Esad rejimini rahatlatmaya çalışmıştır. Çatışmaların yoğunluğunun azalmasıyla birlikte de Suriye ekonomisinin toparlanması amacıyla başta petrol ve madencilik alanları olmak üzere çeşitli alanlarda Suriye ile ticaret antlaşmaları düzenleyerek desteğini sürdürmüştür (Sputnik News, 2017).

İran'ın tüm medya kuruluşları ve diğer ülkelerde İran'la bağlantılı olarak faaliyet gösteren düşünce kuruluşları, basın-yayın organları, sivil toplum örgütleri ve kanaat önderleri Suriye'de yaşanan olayları küresel komplo, Esad rejimini mağdur ve muhalif Suriye halkını da terörist olarak yansıttığı sistematik bir propagandayla büyük bir bilgi harbi ortaya koymuştur.

İran'ın Esad rejimine verdiği diğer bir destek konusu da siber ordu üzerinden teknik destek sağlaması olmuştur. İran siber savaş kapsamında geniş ve güçlü bir altyapıya sahiptir. Bu altyapıya sahip İranlı uzmanlar rejim karşıtı muhaliflerin eylemler ve operasyonlar düzenlemek için kullandığı iletişim sistemlerinin takibi için teknik yardım sağlayarak, Esad rejiminin internet, cep telefonu ve sosyal medya ağlarını izleyebilmesine, muhalifleri siber dünyada kolaylıkla tespit edebilmesine imkân tanımıştır (Ünal, 2012: 6).

Suriye iç savaşının ilk günlerinden itibaren, PASDARAN'ın sınır dışı operasyonlarından ve tüm dünyadaki Şii milislerden sorumlu olan Kudüs Gücü'nün Generali Kasım Süleymani gibi birçok İranlı stratejist ve askeri

şahsiyet, Esad güçlerini desteklemek için aktif önlemler almanın gerekli olduğunu görmüş ve buna yönelik hazırlıklar yürütmüştür. Rejime yönelik politik, ekonomik, informatik destekler yeterli gelmeyince bu hazırlanan aktif önlemler devreye sokulmuştur. Bu aktif önlemlerin ilk etabı paramiliter yapıları Esad yanında savaşması için Suriye'ye konuşlandırmak olmuştur. Paramiliter yapılanma İran'ın güçlü olduğu önemli bir araçtır. Bu açıdan dünyanın en çok milis güç oluşturma kapasitesine sahip ülkesi olduğu söylemek mümkündür. “*Haşdi-Şabii*”, “*Ebul Fadıl el-Abbas Tugayı*”, “*Zülfikâr Tugayı*”, “*Seyyidu’s Şüheda Tugayları*”, “*Kefil Zeynep Tugayı*”, “*Nuceba Hareketi*”, “*El-Vaat Es-Sadık Birliği*”, “*Fatimiyyun Tugayı*”, “*Zeynebiyyun Tugayı*”, “*Bedir tugayları*”, “*Esedullah Galip Tugayı*”, “*İmam Hüseyin Tugayı*”, “*Mehdi ordusu örgütü*”, “*Ehl-i Hak grubu*”, “*Ammar bin Yasir Tugayı*” gibi onlarca paramiliter yapı İran ile ilişkilidir (Orhan, 2015: 8-9). Bu doğrultuda, Kudüs Gücü ile bağlantılı binlerce militan Suriye'de konuşlandırılmış, Afganistan ve Pakistan başta olmak üzere dünya genelinden birçok Şii milis grubu Suriye'ye getirtilmeye başlanmıştır (Akbar, 2021: 7). Kısa süre içerisinde İran kontrol edebildiği tüm paramiliter Şii unsurları Esad'a destek olması için Suriye'ye yönlendirmiştir (Harris, 2015: 19). Ayrıca kendi kontrol ettiği milis güçlere ilaveten Kudüs Gücü ile Suriye'deki *Şebbiha*, *Baas Birlikleri*, *Meşru Müdafaa Birlikleri*, *Süryani Koruma Birlikleri*, *Dağ Kartalları ve Direniş Birlikleri* gibi yerel milis güçlere de eğitim vermiştir. Bu desteğin sonucunda Suriye iç savaşından İran'ın kontroлінde olan yapılar, Suriye'deki yerel yapılar ve Hizbullah yapıları olmak üzere toplamda 40'tan fazla grup, 24 bini aşkın milis gücü Esad rejimini müdafaa etmiştir (Smyth, 2018). Çok geçmeden İran'ın Suriye iç savaşı onlarca Şii paramiliter yapının savaştığı bir alana dönmüştür.

İran'ın Esad yönetimine verdiği bunca destek yetersiz kalmış ve Suriye'deki rejim yıkılma noktasına gelmiştir. Bu durumu önlemek amacıyla Esad rejimi ve muhalifleri arasındaki çatışmalara ilk müdahil olan devlet İran olmuştur. İran'ın derinleşen güvenlik kaygısı ve tehdit algısı böyle bir hamle yapmasını gerektirmiştir. 1980 yılında başlayan ve yaklaşık 10 yıl süren İran-İrak savaşı sonrası, İran savunma stratejisini caydırıcılık odaklı olarak yeniden düzenlemiş ve bir tehdidin kendi sınırları dışında karşılanması üzerine inşa etmiştir (Sinkaya, 2012: 9). Bu stratejinin önemli bir ayağı da Suriye ve Esad rejimi olmuştur. Esad rejiminin düşmesi, sonrasında İran'ın bölgedeki stratejik çıkarlarının da düşeceği bir sürecin başlangıcı olacaktır. Böyle bir durumu yaşanmadan önlemek için PASDARAN devreye sokulmuş, ilk etapta 2000 civarında İran askeri Suriye'ye gönderilmiş ve ardından bu rakam arttırılmıştır (Uskowi, 2018: 2). İran'ın Esad rejimine ilk etapta verdiği diplomatik, ekonomik ve teknik destek, askeri güçlerinin ve kontrolündeki milis güçlerinin Suriye topraklarında fiili olarak yer almasıyla birlikte hibrit savaş mahiyeti kazanmıştır. İran'ın bu faaliyetleri Esad rejimine zafer getirirken, İran'a ise ağır bir maliyet yüklemiştir. İran'ın savunma harcamaları büyük bir artış göstermiş, ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. 2012-2014 yılları arasında aralarında üst

düzy generallerinde bulunduğu 1200'den fazla İran askeri Suriye'de hayatını kaybetmiştir (SputnikNews, 2017).

İran tüm gücüyle Esad rejimini desteklerken, Suudi Arabistan Vahabilik mezhebine yakın Selefi İslamcı hareketlere destek olmuştur. Türkiye ise seküler demokratik devlet kurmak isteyen Revizyonist Muhaliflere destek olmuştur. PYD'nin bölgede destek alabileceği bir aktör bulunmamakta birlikte bölgedeki güç mücadelesini iyi kullanarak zaman zaman Türkiye'ye karşı destek alabilmiştir. Bu bloklaşmanın küresel boyutu bir tarafa, bölgesel boyutu bölge ülkeleri olan İran-Türkiye-Suudi Arabistan üçlüsünün tehdit algılaması üzerinden şekillenmiştir. Bir başka ifade ile iç savaşın aktörleri hangi saik ve ideoloji ile ortaya çıkarsa çıksın, süreç içerisinde bölgedeki aktörlerinin uzantısına haline gelmiştir.

III. BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ ÇERÇEVESİNDE SURIYE İÇ SAVAŞI

A. İç Savaşın Bölgesel Etkileri

Suriye'deki iç savaşın gerek yerel aktörler gerekse bölgesel aktörler tarafından uygulanan stratejiler sonucunda yoğun bir hibrit savaş alanına dönüşmesi Türkiye ve Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok bölgesel aktör için ciddi tehditler ortaya çıkartmıştır. Ortaya çıkan tehditler içerisinde terörizm, kitlesel göç, istikrar ve güç dengesinin bozulması, etnik ve dinsel tabanlı kutuplaşma ile Suriye'nin toprak bütünlüğünün bozulma riski ön planda olmuştur.

Terörizm, “siyasi, dini, ekonomik, ideolojik vb. saiklerle belirlenmiş hedeflere ulaşmak amacıyla sivillere, çeşitli gruplara veya yerel ve genel yönetimlere yönelik baskı, yıldırma ve her türlü şiddet içeren yolun kullanımını ifade etmektedir. Bu doğrultuda Suriye topraklarından doğan ve bölgeye etki eden terörizmin arka planında 4 faktör bulunmaktadır. Terör dalgasının bu 4 faktör üzerinden şekillenerek bölgeye yayıldığı söylemek mümkündür. Bunlardan ilki Esad rejiminin muhaliflere yönelik uyguladığı ve devlet terörü olarak da adlandırılabilir boyutlu katliamlara varan hukuk dışı eylemleridir. İkincisi rejim yanında savaşan paramiliter gruplardan doğan terör sorunu da önemli bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Bu iki durumda bizzat kendisi terörizm niteliği taşıırken bir de muhaliflerin de radikalleşmesine, kontrolsüzce saldırılara neden olarak terörü çift yönlü etkileyen bir unsur olmuştur. Üçüncü olarak ülkenin kuzeyinde bulunan teröre meyilli PYD, YPG gibi Kürt grupların silahlandırılması gelmektedir. Silahlanan bu gruplar aldıkları küresel destekle beraber, özerkleşme ve de devletleşme fikriyatını geliştirmiş ve hem kedi ülkesinde yaşan kendilerinden olmayan halka karşı hem de bölge ülkelerine karşı terör sorunu oluşturmaya başlamıştır. Son olarak İslami söylem çerçevesinde bir araya gelen grupların bazıları Irak El-Kaidesi ya da DAESH adıyla bilinen radikal örgüte katılması Suriye'den çevreye yayılan bir terör dalgasını meydana getirmiştir.

Suriye içerisinde yer alan grupların teröre yönelmeleri, ilk etapta bölge güvenliğini etkilemiyor gibi görünse de orta ve uzun vadede bölgesel güvenliğ açısından ciddi sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Bölge ülkelerine yansıyan

bölgesel ve hatta küresel terör bu ortamda büyümektedir. Kitlesel göçün temel kaynağı da devlet otoritesinin bulunmadığı kaos bölgelerindeki artan şiddet ve terör baskısı olmuştur (Ceylan ve Uslu, 2019: 211). Suriye’de daha iç savaştan bahsetmek mümkün değilken bile 2011 yılının mart ayında başlayan gösterilere Esad rejiminin sert müdahalesi sonucu başlayan çatışmalarla birlikte göç hareketleri tetiklenmiştir. İlk etapta ülke içinde bir hareketlilik yaşanırken, ülke sınırına yakın yerlerde dış göç başlamıştır. BM Mülteci Yüksek Komiserliğinin istatistiklerine göre; mülteci veya sığınmacı statüsüyle ülkeleri terk eden Suriyeli sayısı, iç savaşın ilk yılında 35 bin kişiye yaklaşmışken, 2013 yılı içerisinde büyük bir artış göstererek 2,5 milyonu geçmiştir. 2021 yılı sonu itibariyle ise 7 milyona yakın Suriyelinin ülkesini terk etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Üstelik bu rakamlar kayıtlı göçmenlere ait rakamlardır. Bu rakamların 13 milyonun üzerinde olduğu iddia eden kurum ve kuruluşlarda bulunmaktadır (Yusuf ve Aksoy, 2016). Bu rakamlarla birlikte, Suriyeli göçmen sorunu son yüzyılda görülen tek bir ülke menşeli en büyük mülteci ve sığınmacı sorunlarından birisi olarak uluslararası politikanın gündemine girmiştir. Kitlesel göç, bir iç savaşın olduğu herhangi bir bölgede de yaşanabilecek bir olaydır. Suriye’de İran’ın hiçbir faaliyeti olmasa da bir kitlesel göç dalgasının yaşanacağı bilinen bir gerçektir. Ancak İran’ın hibrit savaş stratejisi ülkesini terk eden Suriyeli sayısının katlanmasına neden olmuştur.

Türkiye, İran ve Suudi Arabistan devletleri arasında tarihsel ve sosyolojik bağlamda alt yapısı bulunan bir güç mücadelesi söz konusudur. Bu güç mücadelesi belirli dönemlerde etnik köken menşeli olarak Türk-Arap-Acem (Pers/Fars) ekseninde, belirli dönemlerde İslam menşeli olarak Vahabi - Ehli Sünnet - Şii mezhepleri ekseninde yaşanmıştır. Osmanlı imparatorluğunun yıkılışı akabinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin, o dönemlerde şah idaresinde bulunan İran ile ilişkileri sorunsuz olmuş, Suudi Arabistan’ın İran ve Türkiye ile ilişkileri ise asgari seviyede olmuştur. 1945 yılına kadar bu çerçevede olan ilişkiler Soğuk Savaş yıllarında uluslararası sistemdeki bloklaşmanın etkisi altında alt düzeyde devam etmiştir. Dönemin koşulları gereği devletlerarası ilişkilerde blokların liderliğini yapan SSCB ve ABD ilişkisi birinci derecede belirleyici unsur olarak ön plana çıkarken diğer devletlerin birbirleri ile olan ilişkileri alt seviyede önem arz etmiştir. Bu nedenle bölgede bir bölge içi dengeden bahsetmek zordur. Bölgedeki denge küresel sistemin güç dengesinin bir parçası olarak şekillenmiştir. Ancak Soğuk Savaşın bitmesi ve SSCB’nin çökmesinden sonra bölgede, bölge ülkeleri arasında yeniden şekillenen bir güç dengesinden bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Soğuk Savaş’ın bitişi sonrası İslam devrimiyle birlikte Şii şeriatına göre şekillenen İran, laik devlet yönetimini benimseyen Türkiye ve Şiiğin en büyük rakibi olan Vahabi mezhebinin merkezi Suudi Arabistan arasında bir güvenlik istikrarsızlığı ortaya çıkmıştır. Bu istikrarsızlık sonucu ortaya çıkan güç mücadelesi, kısa süre içerisinde bir ucu hükümet şekli diğer ucu din olan bir yapıya bürünmüştür. Son yıllarda bölgede görülen güç mücadelesi de bu minvaldedir. Üç devlet arasında bir tarafta Cumhuriyet-Krallık-Velayet-i Fakih sistemlerinin bekası diğer tarafta Laiklik-Şiiilik-Sünnilik rekabeti olarak şekillenen

bir güç mücadelesi mevcuttur. Türkiye-İran-Suudi Arabistan etkileşimi açısından ele alındığında, İran'ın artan bölgesel faaliyetlerinin bir tür yayılcılık olarak algılandığı bir durum ortaya çıkmaktadır. ABD'nin 2003 yılındaki Irak operasyonu sonrasında başlayan güç dengesindeki bozulmanın ortaya çıkardığı güvenlik ikilemi, Suriye'de yaşanan hibrit savaşla birlikte hat safhaya ulaşmıştır. Bu durum ise hem Türkiye hem Suudi Arabistan tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. İran odaklı Şii Hilali gibi söylemler de bu algıyı pekiştirmiş ve sonuç itibarıyla İran'ın Şii nüfus üzerinden bölgesel güç olma stratejisinin somutlaştığı ve bölgede bulunan güç dengesinin İran yayılcılığı ile bozulduğu bir durum ortaya çıkmıştır.

İç savaşın reform istekleriyle başladığı ve de Esad'ın ordusundan kaçan birçok askerin ÖSO safına geçtiği düşünülürse savaşın başladığında bir mezhepsel etkiden bahsetmek zor görünmektedir. Ancak İran'ın Suriye'deki Şii milisleri aktif hale geldiğinde bu durum değişmiştir. Bu milislerin temel söylemi ve onları motive eden unsur Şiilik olduğu için bu kimlik ön plana çıkmıştır. Paramiliter gruplarda yer alan militanların olumsuz davranışları da doğal olarak Şiilik hanesine yazılmıştır. Selefi örgütlerle çatışan bu gruplardaki militanlar sürekli daha keskin bir Şii savaşçısına dönüşürken, aynı keskinlikte Şii düşmanlığı da oluşturmaya başlamıştır. Suriye'deki iç savaşta kutuplaştırmayı arttıran bir diğer hususta etnisite olmuştur. Kürtlerin ülkenin kuzeydoğusunda Kürt kimliği ile otonom bir yapı kurmaları nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arapların tepkisini çekmiştir. Bu bölgedeki şehirlerin isimleriyle oynamaları Arap kültürünü ve tarihini yok sayarak hareket etmeleri bu kutuplaştırmayı bir seviye daha arttırmıştır. Bu durum Suriye iç savaşında kayda değer bir Sünni-Şii ve Arap-Kürt gerilimi yaratmıştır. DAESH'in terör eylemleri de buna eklenince bu gerilimin arttığını söylemek mümkündür. Yaşanan durum tam olarak bir mezhep savaşı ya da etnik savaş olmamakla birlikte, Mezhepçilik ve ırkçılık savaşan grupların motivasyon faktörü ve bu gruplar arası bloklaşmayı etkileyen bir faktör haline gelmiştir. Devlet düzeyinde bakıldığında İran ve Suudi Arabistan için mezhepçilik etkin bir faktör gibi gözükse de aslında bir faktörden ziyade çıkar amaçlı politikaları meşrulaştırmada kullanılan bir söylem bir araç niteliği göstermektedir. Ancak çatışan milis güçler, terör yapıları ve direniş grupları düzeyinde ise mezhep önemli bir faktör olarak diğer faktörlerle birlikte çatışma ortamını derinleştirmiştir.

Suriye'deki kargaşa ortamı, DAESH terör örgütünün hızla büyümesi ve kontrol ettiği alanı genişletmesi için uygun zemin oluşturmuştur. Suriye'deki potansiyelini gördükten sonra El-Kaide'den ayrılarak otonom bir örgüte dönüşen DAESH, militan sayısındaki artış ve kontrol ettiği alandaki genişleme sonrası yeni bir adım daha atmıştır. DAESH devletleşme stratejisini uygulamaya koyarak, Haziran 2014'te örgüt lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'yi halife ilan etmiş, sınırları Suriye ve Irak'ı içine alan örgüt kontrolündeki topraklarda başkenti Rakka şehri olan ve şeriat ile yönetilen İslam Devleti kurulduğunu duyurmuştur (Dabıq, 2014).

Esad rejimi, geçmişte tutuklayıp serbest bıraktığı sonrasında da ülkeye girişini yasakladığı PYD lideri Salih Müslim'i Suriye'ye davet etmiş ve hapishanelerde tutuklu bulunan 500'den fazla PYD mensubunu serbest bırakmıştır (Acun ve Keskin, 2017: 12). Salih Müslim'le yapılan görüşmelerin ardından Esad Rejimi ve PYD arasında zimmi bir anlaşma sağlanması üzerine PYD'nin Suriye'deki varlığı desteklenmiş, örgütün ülkedeki siyasi ve silahlı faaliyetlerine izin verilmiştir. Esad rejiminin desteği, PKK/KCK örgütünün ülkenin kuzeyinde PYD adı altında hızla örgütlenmesini, silahlı militan sayısını artırmasını ve idari yapılar oluşturmasını hızlandırmıştır (Acun ve Keskin, 2017: 12). 2012 yılında tüm ülkeyi savunma noktasında yetersiz kalan Esad Rejimi, askeri güçlerini Kürt bölgelerinin çoğundan çekerek, büyük bir bölgeyi PYD ve onun milisleri YPG'nin kontrolüne bırakmıştır (Galvan-Alvarez, 2020: 186). Bu sayede PYD etkin bir alan denetimi elde etme imkânı bulmuş ve kısa süre içerisinde Afrin, Ayn el-Arap (Kobani) ve Haseke bölgelerinde etkisini arttırmaya ve yayılmaya başlamıştır (Acun ve Keskin, 2017: 11). Bu genişleme, PYD'nin önce özerk bir yönetim daha sonra da devletleşme adımları atmasına neden olacak bir motivasyonu da beraberinde getirmiştir. PYD, Suriye devlet gücünün ve varlığının sahadaki yokluğundan yararlanarak yerel meclisler ve benzer yapılar oluşturmuş, Rojava adını verdiği bölgesel yönetimini ilan ederek, bir tür "demokratik konfederalizmi" hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu iki gelişme Suriye'nin bölüneceği izlenimini artırırken, bu bölünme sonrası ortaya çıkabilecek siyasi birimler bölge ülkelerine yönelik ciddi tehdit unsuru olabilecek nitelikte görülmüştür.

B. Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Tetiklenmesi

Suriye coğrafyası, Ortadoğu'ya yönelik jeopolitik ve jeostratejik yaklaşımlarda ön plana çıkan bir bölgedir. Akdeniz ve Ortadoğu üzerindeki küresel güç denklemindeki rolü bir tarafa Suriye'nin bölge ülkelerinin kendi arasındaki güç dengesi açısından da önemi bir hayli fazladır. Şam Tahran arası stratejik ittifakın geleceği, Suriye'nin yeniden yapılanmasında İran'ın mı, Türkiye'nin mi, Arap yarımadasındaki ülkelerin mi etkili olacağı gibi birçok parametre bölgedeki güç dengesini şekillendirecektir. Bu nedenle hem küresel aktörlerin hem bölgesel aktörlerin Suriye iç savaşına müdahil olması kaçınılmaz bir zaruriyet olmuştur. Suriye iç savaşındaki aktörlerin uyguladığı hibrit savaş kendileri için hem kazanç hem tehdit kaynağı olmuş, bölge ülkeleri üzerinde de tamamen olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Bu etkilerin bir kısmı fiili olarak yaşanırken bir kısmı da bölge ülkelerinin tehdit algılamalarını maksimize etmiştir. Bu çerçevede hibrit savaşlarının en olumsuz fiili sonuçları Türkiye'ye yönelik olurken, İran, Irak, İsrail ve en çok da Suudi Arabistan'ın tehdit algılamasını etkilemiştir (Erboğa, 2016: 8).

Suriye'de Esad rejimini desteklemek için İran'ın benimsediği hibrit savaş stratejisi, kısa sürede düşmesi beklenen rejimi ayakta tutmuş ama savaşın uzamasına neden olarak yaklaşık 13 milyon kişinin mülteci durumuna düşmesine sebebiyet vermiştir. Bu mülteci dalgasından en çok etkilenen ülke ise Türkiye olmuştur. Ülkeye giren yaklaşık 4,5 milyon Suriyeli nedeniyle Sosyal güvenlik

ekonomik güvenliğe, toplumsal (kimlik) güvenlikten asayişe, sınır güvenliğinden terörle mücadeleye kadar hemen hemen her alanda ulusal güvenliğe yönelik büyük tehditlerle karşılaşmıştır. Türkiye'nin güney sınırına yüzlerce kilometrelik duvar örmek zorunda kalması da bunu ispatlamaktadır. Mültecilerin barınma, gıda ve sağlık ihtiyaçları için harcanan para 40 milyar \$ seviyesini aşmıştır. Bu büyüklükteki bir harcama Türk devletinin ekonomik dengeleri olumsuz etkilemiş, vergi artışları ve harcama kısıntıları Türk halkı üzerinde ciddi bir baskıya dönüşmüştür. İç savaşın getirdiği otorite boşluğu Suriye'nin kuzeyinde PYD ve DAESH örgütlerine alan açmıştır. Bu örgütlerin varlığı ve güçlenmesi bir yana, Türkiye'nin en uzun sınırı olan güney sınırını kontrol ediyor olması başlı başına bir tehdit unsuru olmuştur. Bu durum Suriye'nin bu durumu enerji güvenliğinden, ticari güvenliğe, sınır güvenliğinden terörle mücadeleye kadar birçok alanda Türkiye için güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Türkiye'de askeri tedbirleri üst düzeye çıkarmış, sınır dışı operasyonları masaya yatırmış ve Suriye'nin kuzeyindeki bazı bölgelere silahlı gücünü sokarak müdahalede bulunmuştur (Karagiannis, 2016).

Riyad başta olmak üzere Sünni yönetimler açısından, Şii İran ile stratejik işbirliği bulunan Nusayri Esad Rejiminin devrilmesi, bölgedeki mezhep eksenli güç dengesini değiştirecek ve bölgenin geleceğini Sünniler lehine şekillendirecek bir gelişme olacaktır. Bu nedenle dış politikasını belirlerken mezhep faktörünü de değerlendiren Arap ülkeleri mezhep söylemleri çatışmalara odaklanmış ve bu alandaki ekonomik, siyasi ve askeri politikalarını yoğunlaştırmıştır. Suudi Arabistan ile İran arasında mezhepsel bir ayrışmanın varlığı, bu ülkelerin birbirlerinin varlığı tehdit olarak algılamaları sonucunu beraberinde getirmektedir (Valansi, 2015). İran'ın Suriye üzerinde mutlak bir nüfuz sağlaması, Suriye'de askeri olarak mevcudiyet oluşturması, Irak ve Suriye üzerinden Lübnan'da Hizbullah'a uzanarak "direniş hattı" olarak isimlendirdiği bir alan oluşturması Suudi Arabistan tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. Şii Hilali olarak tanımlanan bir jeopolitik stratejinin ilk adımını tamamlayan bu durum Suudi Arabistan'ın bir kuşatılmışlık hissine girmesine neden olmaktadır. İran'ın Suriye'deki varlığının yanın sıra, Suriye'deki onlarca farklı yapıda organize edilmiş Şii milislerin varlığı da Suudi Arabistan tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca bu durumdan kaynaklanan tehdit algılaması sadece mezhep eksenli de değildir. Reelpolitik açıdan da Suudi Arabistan'ın etki alanını daralttığı için orta ve uzun vade de çıkarlarına zarar verebilecek bir durumdur. Bu durum karşısında Suudi Arabistan'da İran tarafından tehdit olarak algılanan adımlar sergilemiştir. Terörle mücadele amaçlı Sünni bir ordu kurulması bunun en somut örneği olmuştur.

Suriye'de yaşanan çatışmaların körüklediği mezhepçilik ve etnik milliyetçilik akımı Irak'a da yansımıştır. Hali hazırda bu iki ülke de bölgedeki mezhepsel gerilimin en yoğun hissedildiği yerlerdir. Suriye iç savaşının tetiklediği mezhepsel gerilim Irak'ın da yapısal bütünlüğü için bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Suriye ve Irak'ta yaşanan bu gerilimden Kürtlerin oluşturduğu ve geliştirmeye çalıştığı özerk yönetim yapıları da etkilenmiştir. Ayrıca bölgedeki en

kanlı terör örgütü DAESH her ne kadar Irak'ta doğmuş olsa da Suriye'de büyümüş ve buradan güç almıştır.

SONUÇ

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi'ne göre İran-Türkiye-Suudi Arabistan hem birbirlerine olan yakınlıkları hem güvenlik/tehdit algılarının benzerliği hem de birinin güçlenmesinin diğerini zayıflattığı bir etkileşime sahip olmaları nedeniyle bir alt sistem oluşturmaktadır. Bu durum üç devletin de güvenlik/tehdit dengelerinin karşılıklı bir etkileşim içerisinde olması nedeniyle güvenlik ilişkisinin söz edim ile oluşan suni bir ilişki olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda üç ülkenin bulunduğu alanın, bölgesel güvenlik kompleksi teorisinde temel alınan "bölge" özelliğini taşıdığı görülmektedir. Bölgedeki güvenlik etkileşimi bu açıdan ele alındığında bir tarafta laiklik-Şiilik-Vahabilik üzerinden yaşanan bir çatışma alanı, diğer tarafta Türk-Arap-Fars milliyetçiliğinin rüzgârında cumhuriyet – velayeti fakih – krallık (hanedan) ekseninde yaşanan bir çatışma alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla güvenlik ilişkilerinde kökü yüzyıllar öncesine dayanan din ve milliyet faktörünün etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle tarihsel ve kültürel faktörleri de barındıran ülkeler arasındaki güvenlik/tehdit etkileşiminin bir güvenlik ikileminin ötesinde bir güvenlik kompleksi oluşturabilecek nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Suriye'deki aktörlerin yürüttüğü politikalar ve neticeleri incelendiğinde, aktörlerin stratejilerinin birbirleri için tehdit artırıcı nitelikte olduğu net bir şekilde görülmektedir. Bölgedeki başlıca aktörler olan PYD, DAESH, Nusayri Esed Rejimi, Teokratik İran, agresif Rusya, Türkiye ve ABD'nin hareketleri ele alındığında "mezhep ve meşrep" ekseninden çok taraflı ve çok boyutlu girift bir çatışma tablosu ortaya çıkmaktadır. Bu aktörlerden en başta İran'ın hibrit savaş stratejisi bu ülkenin yanı sıra Irak, Suriye, Yemen üzerinde de uzun vadede volumsuz sonuçlar doğuracaktır. Öncelikle milis yapılanmalar ulus kimliğinden ziyade mezhep ve etnisite odaklı bir kimlik algısının öne çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle oluşturulma esnasında kontrol edilebilse de sonrasında kontrolü çok güç olan yapılardır. İran'ın bu ülkelere gönderdiği ya da gelmelerini teşvik ettiği milis güçler sonraki yıllarda bu ülkelerde düzensizliğe neden olabilecek bir riski de beraberlerinde getirmiştir. Bu bağlamda Suriye'de yürütülen hibrit savaş stratejileri, bölge ülkelerinin güvenliği için çok sayıda tehdit unsurunu tetiklemesine ek olarak kısa ve orta vade de bu stratejiyi benimseyen ülkelerin kendi güvenliğine önemli katkı sağlamasına rağmen, uzun vadede kendisi için de önemli riskleri beraberinde getirebilecek bir bölgesel denklem ortaya çıkarmıştır.

Suriye'deki hibrit savaş politikaları Şii-Sünni ekseninde kutuplaşmayı giderek derinleştirmektedir. Ortadoğu'da ülkeler Şii Hilali ve Sünni Dolunayı olarak keskin bir ayrışmaya gitmektedir. Ülkeler içerisindeki gruplar arasında da bu minvalde gerilimlerin artması yönünde bir tehlikeyle de karşı karşıya kalınmaktadır. Ayrıca, İran tarafından eğitilip sevk edilen militan yapılanmalar bölgedeki ülkelerin güvenliğine yönelik bir risk ortaya çıkarmaktadır. İşte bu nedenle bölge ülkeleri her an kontrolsüz milis güçlerin gerçekleştireceği terör

eylemleri ile tetiklenecek, gayri nizami bir şekilde patlak verecek mezhepsel bir çatışma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan bölgesel güvensizlik denklemi, bölge ülkelerinin iç ve dış politika güvenlikçi bir yaklaşımı benimsemesine neden olmuştur. Bu durum giderek artan silahlanma ve müdahil olma eğilimini ortaya çıkartacaktır. Bölge ülkelerinin birbirinden kaynaklanan güvenlik kaygıları giderek artacaktır. Dolayısıyla attıkları adımlarda giderecek askeri güvenlik odaklı olurken, defansif adımlardan ofansife doğru bir evrilme de söz konusu olacaktır.

En basit haliyle birçok unsurla etkileşim içerisinde olan güvenlik ikilemi olarak tanımladığımız bölgesel güvenlik kompleksi, bir bölge üzerindeki aktörlerden birini faaliyetleriyle şekillenmektedir. Birçok unsurun sistematik olarak kullanıldığı Hibrit savaş da uygulandığı bölgede ve bu bölge ilişkili ülkelerde birçok unsurun tehdit olarak algılanmaya başlanmasına da neden olmaktadır. Hibrit savaşın etnik ve dinsel öğeleri ön plana çıkartan, toplumsal dinamikleri etkileyen bir savaş türü olması ve uygulanan ülkenin ya da bölgenin istikrarını ciddi bir şekilde zedelemesi bunun başlıca nedenini teşkil etmektedir. Uzun yıllar toparlanamayacak çatışma hatları ve bölünmelere yol açan hibrit savaşlar ekonomik, siyasi, toplumsal, çevresel ve daha birçok alanda geri dönüşü çok zor olan kırılmalar meydana getirmektedir. Dolayısıyla hibrit savaşların bölgesel güvenlik için büyük bir tehdit unsuru olduğu görülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali YÜKSEL tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acun, C., Keskin, B., Salaymeh, B. (2017). *El-Kaide'den HTŞ'ye Nusra Cephesi*, SETA, Rapor, No: 95.
- Akbar, A. (2021). Iran's soft power in Syria after the Syrian civil war, *Mediterranean Politics*, 28(2). 1-23. DOI: 10.1080/13629395.2021.1938856
- Ataman, M. (Nisan 2012). *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, SETA, Rapor, No: 6.
- Bingöl, O. (2015). *Hibrit Savaş: Rusya ve Türkiye*, Merkez Strateji Enstitüsü, Bilgi Notu, No:5.
- Buzan, B. (1983), *People, States and Fear: National Security Problem in International Relations*, London: Wheatsheaf Books.
- Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in The Twenty First Century, *International Affairs*, 67(3), 431-451.
- Buzan, B. ve Weaver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*, London: Cambridge University Press,
- Cambridge Dictionary (WEB), <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hybrid> , (e.t.: 12 Ocak 2024).

- Canyurt, D. (2018). Kazanımı Olmayan Savaş “Suriye İç Savaşı”: Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir?, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14 (4). 1003-1021. DOI:1105-1106 1003-1021
- Ceylan, A. ve Uslu, I. (2019). Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 36(19), 199-221.
- Clausewitz, C.V. (1976). *On War*, Michael Howard-Peter Paret (tr.), New jersey, Princeton University Press.
- Dabıq, (2014). The return of Khilafah, *Dabıq -ISIS islamic state magazine*, 0(1), 1-12.
- Darıcı, A.B., Özdal, B. (2007). Enformasyon Savaşı Bağlamında Rusya Federasyonu – Türkiye İlişkilerinin Analizi, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 19-40.
- Dumlupınar, N. (2017). “Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 68-105
- Ekinci, E. (2016). *Gerasimov Doktrini’ni anlamak*, Yeni Şafak., <http://www.yenisafak.com/hayat/gerasimov-doktrini-anlamak-2434878> (e.t: 12.01.2024)
- Erboğa A. (2016). *Arap Baharı Sonrası Körfez Güvenliği ve Savunmacı Aktivizm*, Ankara, SETAV.
- Erol, M. S., Oğuz, Ş. (2015). Hibrit Savaş Çalışmaları ve Kırım’daki Rusya Örneği, *Gazi Akademik Bakış*, 9(15) , 261-277.
- Galvan-Alvarez, E. (2020). Rojava: a state subverted or reinvented?, *Postcolonial Studies*, 23(2), 182-196. DOI: 10.1080/13688790.2020.1751910
- Gerasimov, V. (2016). The Value of Science in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations, *Military Review*, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/militaryreview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf (e.t: 12.01.2024)
- Harris, W. (2015). Syria’s Firestorm: Where From? Where To?, *Ortadoğu Etütleri*, 6(2), 8-26.
- Hatabet, S. (2019). *Russia and Iran: Economic Influence in Syria*. Chatham house, Middle East and North Africa Programme, Research Paper
- Hoffman, F.(2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Research Paper.
- Hunter, E. ve Pernik, P. (2015) *The Challenges of Hybrid Warfare*, International Centre for Defence and Security, Research Paper.
- Karabulut, B. (2011). *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Ankara: Barış Kitapevi.
- Karagiannis E., (2016). *The rise of Iran as a regional power: Shia empowerment and its limits*, NATO, Review, <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/iran-regional-power-tehran-islamic/TR/index.htm> (e.t.:12.01.2024)
- Kaya, R. (2019). Orta Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi ve Şangay İşbirliği Örgütü, *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 7 (Özel Sayı), 53-71
- Lake, E. (2015), *Iran Spends Billions to Prop Up Assad*, Bloomberg, View <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-06-09/iran-spends-billions-to-prop-up-assad> , (e.t: 12.01.2024)
- Milliyet, (2016). Esad rejimi İle IŞİD arasında işbirliğinin belgelerine ulaşıldı. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/esad-rejimi-ile-isisd-arasinda-isbirliginin-belgelerine-ulasildi-2238932>, (e.t: 12.01.2024)
- Muslu, F. (2018) Suriye İç Savaşında Esed’in Rolü, Konumu Ve Geleceği, SETA, Analiz, No:236 . NATO (2016). *Warsaw Summit Communiqué 2016*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#hybrid (e.t: 12.01.2024)
- Orhan, O. (2015), *Suriye’de Şii Milisler ve Siyasi Çözüm, Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, ORSAM, Rapor, No:6
- Öztürk, B.ve Bulut, İ. (2017). Küreselleşen Dünyada Devletlerin Sınır Güvenliği: Uludere Sınırı Örneği, T. Sağman (ed.) içinde *Change in State Nature: Boundaries of Security*, İstanbul: Tasam Yayınları, 189-209.

- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, A. Sandıklı. (ed.) içinde *Teoriler Işığında Güvenlik Savaş Barış ve Çatışma Çözümleri*, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 12-41.
- Sinkaya, B. (2012). *Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası*, SETA, Analiz, Sayı: 53.
- Smyth, P. (2018), *Iran Is Outpacing Assad for Control of Syria's Shia Militias*, The Washington Institute, Policy Analysis.
- Sputnik News, (2017). *İran ve Suriye'den ekonomik işbirliği hamlesi*, <https://tr.sputniknews.com/ortadoğu/201701181026833061-iran-suriye-ekonomik-isbirligi/>, (e.t: 12.01.2024)
- Sputnik News, (2017). *Suriye'de teröre karşı kazanılan zafer, İran için nelere mal oldu?*. <https://tr.sputniknews.com/columnists/201712151031426684-suriye-terore-karsi-kazanilan-zafer-iran-icin-nelere-mal-oldu/> (e.t: 12.01.2024)
- TDK Sözlük, (WEB). <http://www.tdk.gov.tr/>, (e.t: 12.01.2024)
- U.S.Army, (2010). *Hybrid Threat*, U.S. Headquarters Department of Army, Report, No: T.C 7-100, https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/7_100.pdf (e.t: 12.01.2024)
- Ulutaş U., Kanat, K.B. ve Acun C. (Mart 2015), *Sınırları Aşan Kriz Suriye*, SETA, Analiz, No: 120.
- Uskowi, N. (2018). *The Evolving Iranian Strategy in Syria: A Looming Conflict with Israel*, Atlantic Council, Research Report.
- Ünal, B. (2012). *İran'ın Suriye Krizindeki Tutumu*, BİLGESAM, İnceleme, No:1107
- Valansi, K. (2015). *Şii hilali ve Sünni dolunayı*, ŞALOM, <http://www.salom.com.tr/haber-95291-sii-hilali-ve-sunni-dolunayi.html> (e.t: 12.01.2024)
- Walker, R. G. (1998). *Spec Fi: The U.S. Marine Corps and Special Operations*, (Unpublished Master Thesis) Naval Post-Graduate School, Monterrey C.A , December 1998,
- Walther O.J. ve Pedersen P.S. (2020). Rebel fragmentation in Syria's civil war, *Small Wars & Insurgencies*, 31(3), 445-474. DOI: 10.1080/09592318.2020.1726566
- Wilgenburg, W.V., Fumerton, M. (2022). From the PYD-YPG to the SDF: the Consolidation of Power in Kurdish-Controlled Northeast Syria, *Studies in Conflict & Terrorism*, 1(19), 1-20. DOI: 10.1080/1057610X.2021.2013758
- Wolfers, A. (1952). National security as an ambiguous symbol, *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.
- Yusuf, M.S. ve Aksoy, A. (2016). *Suriye'nin göç bilançosu: 13 milyon mülteci ve sığınmacı*, Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-suriyenin-goc-bilancosu-13-milyon-multeci-ve-siginmaci/594747>, (e.t: 12.01.2024)

SUMMARY

In a region exposed to hybrid war, there is a simultaneous increase in the perception of threats to many security areas. This is because the hybrid warfare strategy creates a vacuum of authority as a goal or tool. The most fundamental problem created by the authority gap is how and by whom the authority gap will be filled. This problem is an effective factor in shaping the balance of power in the region where the country with an authority gap is located. The policies and practices that an actor in the region will develop and implement by taking advantage of this authority gap will result in an increase in the regional effectiveness of that country. This situation will disrupt and reshape the balance of power in the region. Such changes that can be seen in the balance of power are the main problem that triggers the security complex.

The use of militia forces, one of the elements of Hybrid War, raises the problem of terrorism both in the country where they are used and in the countries in the region; The problem of terrorism leads to radicalization; Radicalization

leads to ethnic and sectarian separation; ethnic and sectarian divisions led to the disintegration of the country; All of these together cause terrorism and mass migration. Mass migration brings with it many problems, from border security to food security, from social security to social security. The main problem that mass migration poses is that it has a nature that can restrict the regional activities of the actor within the complex. Among these consequences, "authority vacuum", "ethnic and sectarian separation" and "mass migration" are consequences that can increase the level of the complex in case there is a passive or active regional security complex in the region where hybrid war is implemented.

The power elements of Iran, Turkey and Saudi Arabia, located in the complex region, are close to each other. Historically, sociologically and geographically, the balance of power in the region is a "0-sum" balance. A development that results in one regional actor gaining power results in the other two actors losing power. This loss of power turns into an existential threat beyond a simple loss of power due to the conflict between Shiite-Wahhabi-Secular systems, which is the perception of "survival of the regime", which is a common point in the threat perceptions of the actors. For this reason, in an environment where the current status quo in the region begins to change in favor of any actor, the strategy of using hard power by other actors comes one after the other.

While Iran supported the Assad regime with all its might, Saudi Arabia supported Salafi Islamist movements close to the Wahhabism sect. Türkiye, on the other hand, supported the Revisionist Oppositionists who wanted to establish a secular democratic state. Although there is no actor in the region from which PYD can get support, it has been able to get support against Turkey from time to time by making good use of the power struggle in the region.

The hybrid war strategy adopted by Iran to support the Assad regime in Syria kept the regime, which was expected to fall in a short time, alive, but caused the war to prolong and caused approximately 13 million people to become refugees. The country most affected by this refugee wave was Türkiye. Due to approximately 4.5 million Syrians entering the country, major threats to national security have been encountered in almost every field, from social security to economic security, from social (identity) security to public order, from border security to the fight against terrorism. The vacuum of authority brought about by the civil war has opened space for PYD and DAESH organizations in northern Syria. Aside from the existence and strengthening of these organizations, the fact that they control the southern border, which is Turkey's longest border, has become a threat in itself. This situation in Syria has become a security threat for Turkey in many areas, from energy security to commercial security, from border security to the fight against terrorism. Turkey has also increased military measures to the highest level, discussed deportation operations and intervened in some regions of northern Syria by inserting its armed forces.

For the Sunni administrations, especially Riyadh, the overthrow of the Nusayri Assad Regime, which has a strategic cooperation with Shiite Iran, will be a development that will change the sectarian balance of power in the region and

shape the future of the region in favor of the Sunnis. For this reason, Arab countries, which also consider the sectarian factor when determining their foreign policy, focused on conflicts with sectarian discourse and intensified their economic, political and military policies in this area. The existence of a sectarian divide between Saudi Arabia and Iran results in these countries perceiving each other's existence as a threat. Iran's absolute influence over Syria, its military presence in Syria, and its creation of an area called "resistance line" by reaching Hezbollah in Lebanon through Iraq and Syria are perceived as a great threat by Saudi Arabia. This situation, which completes the first step of a geopolitical strategy defined as the Shiite Crescent, causes Saudi Arabia to feel a sense of siege. In addition to Iran's presence in Syria, the existence of Shiite militias organized in dozens of different structures in Syria is also perceived as a threat by Saudi Arabia. Saudi Arabia also took steps that were perceived as a threat by Iran. The establishment of a Sunni army to fight terrorism has been the most concrete example of this.

The sectarian and ethnic nationalism movement fueled by the conflicts in Syria was also reflected in Iraq. Currently, these two countries are the places where sectarian tension in the region is felt most intensely. The sectarian tension triggered by the Syrian civil war has also posed a threat to the structural integrity of Iraq. The autonomous government structures that the Kurds created and tried to develop were also affected by this tension in Syria and Iraq. In addition, although DAESH, the bloodiest terrorist organization in the region, was born in Iraq, it grew in Syria and gained strength from there.